

plexus (22) iurium variorum, que imperanti independenter & proprio iure in ciuitate competunt ad obtinendum finem reipubl. præfixum.

CAP. V.

De

limitibus summæ in republica potestatis.

§. I.

Iura imperantium duplici modo considerari

iudicio. Nihil autem magis plebem ad venerationem & obsequium incitat, nihil magis auctoritatem imperanti apud plebem conciliat, quam *externa* eiusmodi pompa. Ex hoc fonte quoque reginæ coronantur, quibus tamen nulla imperii potestas competit, imo etiam hi, quibus tantum destinata est futura successio, adeoque magis ad *dignitatis reginæ splendorem* pertinet, quam vt præcise summæ potestatis character sit. Ex quo fluit, electum regem omnia posse iura exercere, etiam si nondum coronatus sit, imo etiam si vel maxime nunquam coronaretur.

22) Quot & quænam sint iura maiestatica, seu summi imperii, vno catalogo hic referre non est necesse, cum singulorum naturam *lib. II.* penitus excutere animus sit. Illustrationis tamen gratia paucis adiciam, quæ Romulus, conditor imperii Romani, sibi attribuerit. Ita vero **DION. HALICARNASS. lib. 2.** de eo ait: *Regis quidem hæc munia eximia esse iussit, primum ut sacrorum & sacrificiorum principatum haberet, & omnes res diuinæ & piæ per eum agerentur. Deinde legum & morum patriorum custos esset, & omnes iuris naturalis, & ex communi hominum consensu pactoque scripti curam gereret, & de grauissimis iniuriis ipse cognosceret: leuiorum vero causarum*

ri possunt: (I.) quoad *externum effectum*, (a) quem producant in republica, quo sensu omnia imperanti *licita esse dicuntur*, quatenus eidem resisti a subditis non potest.

§. II.

rum cognitionem senatoribus permitteret (ita tamen, ut caueret, ne quid interim in iudiciis peccaretur) & senatum cogeret, populumque conuocaret, primusque sententiam diceret, & quae pluribus visa fuissent, ea faceret. Atque hos honores regi detulit: praeterea vero, ut in bello summum haberet imperium.

a) Haec acceptio iuris frequens quoque est in iure priuato, ubi illa, quae impunita sunt & licita, effectum iuris extremum consequuntur, adeoque eatenus iuris esse dicuntur, quod non a legibus approbentur, sed quod impedimentum adfit, quo minus possint vindicari. Optime CICERO Philipp. 13. *Nec enim, quod quisque potest, id ei licet, nec si non obstat (ob impedimentum aliquod iuris vel facti) statim permittitur (vel iure fit optimo, & secundum leges naturae.)* Interim solent potentiores communiter suam felicitatem inde metiri, exemplo Syllae, qui perpetuo felix iudicatus fuit; sed addit APPIANVS lib. I. *de bell. ciu. p. 693. si felicitas dicenda est, posse quicquid velis.* Sunt itaque magis iniusta quam iusta, sed tamen pro iustis habentur, quod effectum quendam iuris habeant. Videlicet omnia facta regum & imperantium sunt licita & impunita hoc sensu, ut a nemine diiudicari possit, quo pertinet illud impudicæ Juliae Augustae assertum ad Caesarem: *Si libet, licet, an nescis te imperatorem esse, & leges dare, non accipere?* VELLEI. lib. 2. c. 10. SPARTIAN. in Caracalla c. 10. Russorum imperator illimitatam potestatem exercet in omnibus, libere & de voluntate sua de omnium & vita & bonis, nemine obstrepente, constituit. Consiliariorum enim nullus est, qui dissuadere aut sibi in aliqua re, quantumuis iniustissima, resistere audeat. Omnes denique

§. II. Vel considerantur (II.) secundum proprie dictam dispositionem iuris naturæ, qua etiam adstringitur quilibet imperans, quo sensu *făcultatem legitimam & legibus conformem* (b) denotant, omne illud agendi, quod ad conseruationem & tranquillitatem rei. publ. facit.

§. III.

tam proceres quam consiliiarii & totus equestris & spiritalis ordo fatentur publice, voluntatem Dei esse, & quicquid princeps, quamuis perperam egerit, ex voluntate Dei agere, vt ait ALEX. GVAGVIN. in Sarmatia Europ. Cum itaque omnia, quæ hoc modo imperans agit, publicum effectum habeant, *iuris esse dicuntur ab effectu externo iuris, quem habent, sicuti cum prætor iniqua decernit, ius dixisse intelligitur, ob effectum rei indicatæ, quæ ius facit inter partes, licet prætor officio suo non bene functus sit.*

b) Hic significatus etiam in *iure priuato* primario attenditur. Nam quicquid secundum legem naturæ sit, id *iuste* fieri censendum est: quicquid autem contra obligationem iuris naturæ sit, id *iniuste* fit. Imo rarius prior acceptio in *subditorum foris* occurrit, cum inter subditos singula capita iuris naturæ illibata sint seruanda, nec facile quid impunitum relinquendum, nisi corrupta rei. publ. facies aliud aliquando postulauerit: inter imperantes est diuersa ratio, cum actus eorum ob *summitatem* a nemine rescindi possint. Huc forsan respexit antiquorum decantata doctrina *de plenitudine potestatis*, secundum quam imperantem omnia quæque facere posse dicere, etiam durissima & iniquissima, quibus *stoculis* antiquorum ICtorum libri referri sunt. Sic BALDVS in c. cum super. col. i. X. de caus. propr. & poss. de hac ipsa ita loquitur: *Hoc casu nemo potest dicere, cur ita facis? (Recte, quia subditi resistere nequeunt) quia tunc est supra ius, contra ius, & extra ius, & est omnia.*

c) Hoc

§. III. Si in priori consideratione iura imperantium intuemur, frustra eisdem limites ponimus, (c) quippe limites omnes respuentibus, & sua potestate insigniter abutentibus.

§. IV. Et hoc sensu commodam interpretationem accipiunt, quæ I. Sam. VIII. de iure regio (d) Israelitis proponuntur, non quod exem-

c) Hoc facile patet exinde, quia si illis limites essent ponendi, aut hoc foret ab *obligatione interna*, aut a *vi externa*: prius fieri nequit, cum illam negligat, imo sæpe ne quidem sentiat, aut se obligari intelligat, quin quod hic solum respiciatur ad *effectum externum licentiæ*: posterius itidem fieri nequit ob *defectum resistentiæ*, cui subditi renunciarunt. Valet ergo absolute, quod agunt imperantes, licet *durissima & iniquissima* agant. Concinne huc illud apud SALVST. de bell. Iugurth. c. 31. collineat: *impune qualibet facere, id est, regem esse*, quem admodum Caligula apud SVETONIUM in vita eius c. 29. ait: *memento omnia mihi & in omnes licere*. Hanc potestatem illimitatam, sed malo suo, quoque affectabat Hieronymus Syracusanus rex, quam initio superbo admodum apparatu expressit. *Hunc conuenientes sequebantur mores contentus omnium hominum, superba aures, contumeliosa dicta, aditus non alienis modo, sed tutoribus etiam difficiles, libidines nouæ, inhumana crudelitas &c.* LIVIUS lib. XXIV. c. 5. En genuinam imaginem imperantis, *illimitata potestate* utentis, quem potius pestem reipublicæ dixisses.

d) Sunt, qui putant, *ius verum regium*, adeoque *omnium Regum* hic describi, & hoc sensu subditos esse seruos, quod eo, quem dixi, sensu admitti potest. Alii *berile imperium* tantum describi arbitrantur, alii aliter. Si remiplam ex suis circumstantiis eruimus, res satis clara

exemplar *regii iuris* inde peti debeat, sed quod prædixerit Deus Israelitis, quales sint habituri reges, quæque pati ab illis debeant.

§. V. *Ius autem verum regium*, pro potestate legitime & secundum præcepta iuris naturæ aliquid faciendi acceptum, hic non describi, vel inde patet, quod Deus prædicat, se non exauditurum querelas, quas contra regem ad eum essent missuri. (e)

§. VI. Hoc iure illimitato principem fu-
um

erit. Postulabant Israelitæ regem humanum, & Monarchiam terrestrem, quo ipso Deum, regem Israelitarum, imperantem mitissimum & sapientissimum, imo ipsam Theocratiam respuebant. In eo sine dubio stolidè agebant, vti ipse Deus Samueli contestabatur, dicendo: *Non te sed me reiecerunt*. Deinde postulabant regem, sicuti vicini populi habebant: ergo ob oculos eis ponere Deus iussit statum futurum, ne possent de iniuria sibi facta conqueri, dicitque *hoc futurum esse ius* &c. adeoque non simpliciter asserit, *ita comparatum esse debere ius regium*, sed quale sit futurum secundum morem regum vicinorum, ostendit.

e) In versu 18. dicitur: *Si vel maxime ad me clamabitis de rege vestro*, quæ verba supponunt, legitimas quidem tunc futuras querelas Israelitarum, ast se in penam nullo modo has exauditurum esse cum mala hæc regiminis regii sponte ambierint. Si itaque iustæ sunt querelæ, reuera rex inique egit, hoc iure vtens, & subditos inique opprimens. Deinde in versu 14. dicitur, quod agros & vineas rex subditis sit ademturus: quod si iure suo id facere potest, nec peccasset in Nabothum Achabus, quod ei agrum ademerit, quod facinus tamen Deus graviter vindicavit I. Reg. XXI.

(f Fuit

um instruere voluisse videtur NICOLAVS MACHIAVELLVS, (f) quod quidem tolerari potuisset, si simpliciter talia iura enarrasset, ostendendo, Tyrannos hæc iura sibi vindicare, & non simul commendasset; quamvis CONRINGIVM defensorem acceperit, cuius doctrina fere vnice huc tendit, quod talia consilia Machiauellica vtilia sint illis principibus, qui ius fasque omne negligunt.

§. VII. Parum quoque ab hac doctrina recedere videntur HOBBSIVS (g) & ADRIANVS

f) Fuit Reipubl. Florentinæ Secretarius, multosque aduersarios nactus est, imprimis BARLAEVUM in principe Machiauelli, POSSEVINVM, GENTILETTVM, RIBADENEIRA aliosque. CONRINGIVS animaduersione scripsit ad eundem, vbi in præfatione ostendit, illum tantum dominatui leges dare, non iura imperantibus in genere præscribere, & hoc sensu honestatem principatum & dominatum struenti non amplius sectandam, quam expedit dominatui, huic autem sepe illum vocere & inutilem esse, adeoque iura talia principi suo attribuit Machiauellus, quæ iidem habent effectum externum, hoc est, obligantem subditos ad patientiam. Putat deinde non esse peccatum a Machiauello, si inhonesta commendauerit, modo commendauerit solis iis, quibus commendari debebant. Verum an illa Machiauelli intentio fuerit, & annon potius plane crediderit, hæc omnia legitime simul fieri posse, non certo constat. Interim negari nequit, MACHIAVELLI principia vbiq; etiam in statu ecclesiastico, regnare.

g) HOBBSIVS doctrinam suam clare proponit de ciue cap. VI. §. 12. vbi illud supponit, quod hæctenus dictum est,

ANVS HOVTVYNVS, (h) iura maiestatica ex hac doctrina de illimitata potestate vnice fere æstimantes.

§. VIII. Verum hic statim ab initio duæ quæstiones sunt separandæ: (1.) an hæc, quæ effectum iuris externum habent, ad iura suo modo referri possint? quod eo, quo dixi, sensu,

est, scilicet impune debere esse quicquid ab eo factum erit. Ex quo deinde §. seq. concludit, potestatem hanc esse absolutam, vt quilibet possit facere, idque iure; viribus & opibus omnium suo arbitrio vti, & cum hoc iure coniunctam esse obedientiam simplicem, adeoque vt quicquid imperauerit, hoc iure faciat, quanquam non semper obliget ad obedientiam, v. c. si princeps subditum se ipsum interficere iubeat. Porro exinde insert, nemini in republ. proprium quid esse quicquam contra illum, qui habet summum imperium & quæ sunt alia, quæ eum in sensum vtique admitti possunt, quod hæc iure fiant a Principe, quatenus nemo ei resistere possit; an vero ab hac doctrina iura imperantium sint æstimanda, postea videbimus. Addit quidem cap. XIII. quale debeat esse officium imperantis, quæ reuera omnia hæc destruant, quæ antea dixerat, non quidem quod hæc doctrinæ contradictionem inter se inuoluant, sed quod videatur nimis se iunxisse officium principis a iure, de quo nunc agendum.

b) Si doctrinam HOVTVYNI intuemur, primo intuitu fat blanda & optima esse videtur, præsertim si, quæ de officio imperantium adstricto ad leges naturales §. 14. adserit, & quæ in calce libri ad errores Hobbesianos refert, paulo attentius consideremus. Vbi vero postea iura imperii explicat, ita eadem explicat, vt sui quasi immemor nullos imperanti limites ponat, & iura talia eidem indulgeat, quæ non possunt non fini reipubl. esse aduersa, vt in singulis capitibus, occasione ferente, annotabitur.

i) Supra

sensu, admitti potest. (2.) An doctrina de iuribus maiestaticis ex his principiis primario ducenda, & princeps inde in regimine instruendus sit? quod simpliciter nego. (1)

§. IX. Nam (I) ex hisce principiis iura imperantium primario velle determinare, est nihil aliud, quam cum SAMVELE populo

*) Supra dictum, Prætores inique decernentem, ius fecisse intelligi ob *autoritatem rei iudicatæ*. Quod si iam vellem iura magistratus ex legitimis principiis deducere, quis tam ieunus foret, qui fundamenti loco iniquissima quæque poneret, sub hoc prætextu, quod hæc Prætoris iniquitas ius faceret, id quod tantum *ex accidenti* fit. Sic pater inique verberans liberos, *iure* fecisse dici potest, quoniam filius resistere non potest, sed pati iniuriam debet. Quis vero patriæ potestatis primarium fundamentum quæret in *duritie & iniquitate*? Simili modo in *iure regio* indagando & docendo eiusmodi principia sunt querenda, quæ iuri naturæ & statui reip. sunt conformia, non quæ *ex accidenti* forsan eveniunt, & magis ad *malareipubl.* pertinent. Hoc intuitu Claudius apud TACITVM lib. 12. *annal.* Meherdati, quem legati Parthorum regem sibi expetebant, præcæta dabat, *ut non dominationem & servos, sed rectorem & civem cogitaret, clementiamque ac iustitiam, quanto ignara barbaris, tanto tolerantiora capefferet.* Si cum HOBBSIO inferis, hanc doctrinam de limitibus ad officium imperantis pertinere, non ad ius summum, responderem: aut doctrina de *officio imperantis* limites potestati eius præstribit, aut non. Priori casu salva est doctrina nostra; posteriori vero otiosa est doctrina de *officio imperantium*, omni effectu destituta, quem tunc demum consequitur, si potestatem eius restringit. Concludo hanc meditationem dicto AVGVSTINI lib. 4. *de civit. c. 4. Remota iustitia quid sunt regna, nisi magna latrocinia?*

k) Annun-

lo publicas calamitates, miseriam & quæuis mala annunciare, (k) propter quæ tamen respUBLICÆ non introductæ, quæque sine dubio admodum vires fumerent, si per hanc doctrinam legitimarentur.

§. X. (II) Fundamentum tale *absolutum* pugnat cum lege naturæ. (l) Enimvero iura regia ex iure naturæ deducere velle, quæ essent contra *ius naturæ*, insigni haud careret absurditate.

§. XI.

- k) Annunciabat Samuel iura regia, seu quæ reges, dominatum exercentes, sibi tribuere solent, non quæ iis secundum leges naturales competunt h. e. publica mala, *calamitates communes*, quas sub regibus perpeti deberent, vt eo magis populus possit conuinci de stultitia commissa; hæc fuit mens, hæc intentio Dei & Samuelis, non quod voluerint reges instruere, quale ius esset seruandum in reyno futuro Judaico, sed vt populo rebelli erga Deum potius indicarentur mala imminencia ex inordinato appetitu. Hoc intuitu autor *tr. du gouvernement civile c. VI. §. 14.* censet, huiusmodi potestatem absolutam pugnare cum societate ciuili. Suboluit HOBBSIUS *tr. de ciue. c. 6. §. 13. in not.* hanc obiectionem, quod scilicet, si quisquam tale ius absolutum haberet, ciuium conditio miserissima foret, quæ tamen ad felicitatem ciuilem in republ. esset deducenda. Sed responder, *etsi iure i. e. sine iniuria sibi illata. non tamen iuste i. e. sine violatione legum naturalium & iniuria in Deum faciet.* Verum fuit hæc responsio ex principio supra reiecto, quod imperans subditis non obligetur, & quod in genere inter homines nulla talis obligatio supponi debeat.
- l) Lex naturæ obligat *singulos* ad pacem seruandam & tranquillitatem *totius humani generis*, vel vt eleganter dicit doctissimus CLERICVS ad *Pentateuch. Exod. XXI. in*
homi-

§ XI. Imo (III.) cum iura societatum omnium, & sic etiam ciuilium, potissimum sint æstimanda ex fine & scopo societatis primario, (m) in-

hominum fitum est in generis humani societate, quorum etiam collineat AVTOR du gouvernement civil. c. 1. §. 4. aiens: *Le loi de la nature a pour but la tranquillité & la conservation du genre humain.* Hoc posito, eadem lex quoque obligat quoslibet imperantes, vt iura sua exercent intra modum huius vinculi. Certe ius naturæ imperanti non potuit maiorem attribuere potestatem, quam quæ esset conclusa intra obligationem ad pacem ciuilem seruandam. Neque populus plus potestatis ei in se dedisse credendus est. Exprimam hoc verbis eruditissimi ICII NOODTII orat. de iure summi imper. aientis: *Liberum habet arbitrium, qui nullis includitur finibus, nec tamen patitur humani ratio consilii, vt ius probri, sceleris, ac flagitii princeps accepisse eo existimetur, quod de eo bene sperauit populus, qui eum quasi virum bonum publicæ priuatæque vilitatis disceptatorem elegit, nec opus esse putauit, quem tanta tamque libera potestate ornabat, pactis adstringi ad id, quod ultro facturus videbatur. Magis populus cum non expressis ac disertis verbis ei infrenatam dedit potestatem, tacite pactus videtur, vt, quam habet Princeps, non ad suam libidinem, sed ad naturæ legem componat.*

m) In omni societate formam ex fine desumendam esse recte asserunt eruditi, quia exinde totum negotium societatis diiudicatur. Iam omnis societas consistit in vitione plurium ad certum finem; necessario itaque potestas eius societatis debet conclusa esse intra terminos finis illius. Supra vero latius dictum est, finem imperiorum esse satis bonum, nempe eundem, qui est iuris naturæ, scilicet, vt publica adsit tranquillitas & pax eo magis corroboretur quæ satis lubrica erat in statu naturali. Quod si imperanti absolutam potestatem tribuis, etiam simul subditorum saluti, quæ suprema lex esse debebat, male consulis,

inconueniens videtur, fundamenti loco in iuribus imperantium afferendis illud ponere, quod finem omnem societatis ciuilibi destituit & conculcat, & quod *ex accidenti* tantum pro iure habetur.

§. XII. Præterea (IV.) quæ de iure absoluto & illimitato vulgo afferuntur, ab hoc loco, vbi de fundamentis legitimæ potestatis quaeritur, alienissima sunt, cum potius referri debeant ad caput de obligatione & patientia subditorum; hoc enim intuitu demum iuris effectum habent, quatenus subditi patienter omnia mala

---

lis, & reuera tollis illam unionem, quæ debebat esse inter imperantem & subditos, imo illud ipsum iis adimis, propter quod vnus imperio se subiecerunt. *Nec vnquam satis fida potentia, vbi nimia est, ait TACITVS lib. II. histor.* Aiunt quidem, *per contrariam doctrinam imperantes non reduci ad officium suum.* Verum an propterea præcepta iuris naturæ sunt euertenda, & ad palatum Tyrannorum accommodanda, quod homines per doctrinam iuris naturæ non viuunt secundum leges? An ius naturæ ex hominum deprauatis affectibus deducendum, quod iis indulgeant? Concedo *suadere Principi, quod oporteat, multi laboris esse, vt recte Galba apud TACITVM lib. I. hist., non tamen propterea veritas dissimulanda, vel ad palatum imperantis accommodanda. Imo, dicis, finis Reip. magis euertitur, si imperanti leges ponimus.* Id vero falsum esse postea apparebit, cum per hanc doctrinam magis eleuetur. Aliud est, quid subditi pati debeant, & aliud, quid imperans facere ex iure summo possit? Finis dat mensuram mediis: media ad finem in Republ. obtinendum sunt summum imperium, & inde deducta summa potestas, ergo huic quoque mensuram dare debet.

n) Quod

mala ferre debeant: *per se* (n) itaque non pertinent ad iura imperantis, sed plane *per accidens*, quatenus imperanti resisti non potest.

§. XIII.

n) Quod *per se* & *primario* iura imperantis non sint affirmanda ex *illimitata potestate*, patet ex fundamento eorundem, videlicet, *iure naturæ*, quod tantam imperantibus non tribuit potestatem. Quin quod *peffimi* imperantes tantum ita agant, secum cum Othone reputantes, non posse principatum scelere *quæsitum subita modestia & prisca gravitate retineri*. TACIT. lib. I. *hiflor.* Quod autem mala ab imperante Reipubl. illata effectum iuris habeant, id reuera *per accidens* esse aliquoties dictum. Quando princeps *per se & primario* ius tale haberet, aut haberet illud ex *lege naturæ*, quod negant etiam dissentientes: aut ex *alia Dei concessione*, quod itidem falsum: aut ex *voluntate subditorum*; aut quis crederet, in hoc eos *primario* consensisse, cum ei imperium detulerint ad *securitatem & pacem* conseruandam? An *presumendum* erat, ait clariss. NOODT. *orat. de iure summi Imp. homines mentis sanæ, qui in ciuitatem ac sub imperium coibant, ne per aliorum vim atque iniuriam naturæ beneficia amitterent, eo dementia venisse, vt constituta ciuitate atque imperio eius sinem euerterent, ac naturæ bona in sui honorem magistratus proicerent, ita vt exemplo peculum ratione carentium, deinde non in suum sed alterius usum fructus ferre, eiusque arbitrio pasci, agi, mulgeri, tonderi, iugulari, deglubi ac deuorari vellent? Absit, non id ratio, non communis sensus, non lex naturæ patiatur.* Equidem vrgeri solet, necessario populum in hoc consensisse quod, si vel maxime imperans etiam iniqua esset perpetraturus, tamen eidem resistere nollent. Esto: interim tamen eidem non dederunt facultatem, talia perpetrandi, sed se tantum obligarunt ad *patientiam & subiectionem*, quia viderunt, Rempubl. non posse esse *si*liuam,

§. XIII. Denique (V.) si dicendum quod res est, ex mera adulatione (o) erga imperantem

si resistendi ius singulis maneat integrum. Vindictam interim & debitam poenam Deo committentes, qui non negligit humana, & superbia crudelitatisque etsi fere non leues tamen venire solent poenae, vti de Appii crudelitate iudicauit plebs R. apud LIVIUM lib. III. c. 56. Quo ipso recedere cogor a sententia eruditissimi NOODTII, qui cit. l. ex hac limitata potestate concludit, omni iure diuino & humano punire eum posse, quem liquet negligere legem, in quam pro tuenda omnium salute & libertate omnes naturali ratione i. e. diuina voluntate consenserunt. At quis de eo indicabit? Non singuli, quia singulis non est in statu civili iudicium de eo permittendum, quod totam republicam concernit: nec totus populus, quia ita imperans a populo dependeret, eiusque tantum administraret. Agnouit hoc GREGORIUS Turonensis qui *lib. V. c. 19.* regem Chilpericum ita alloquitur: Si quis de nobis, o Rex, iustitiam transgredere voluerit, a te corripitur potest. Si vero tu excesseris, quis te corripiet? Loquamur enim tibi, sed si volueris, audis. Si autem nolueris, quis te damnabit, nisi is, qui se pronunciauit esse iustitiam.

- *) Hoc adulationis cacoethes, vetus illud in republ. malum, ut ait TACITVS *lib. II. annal.* aptissimum satis est ad hanc doctrinam inculcandam, cum omni adulationi factum crimen seruitutis inest, iudice TACITO *lib. I. histor. c. 1.* Egregie hoc ipsum depingit BARCLAIVS in *Argenide lib. 3. c. 11.* his verbis: „ Qu' d miremur Principes violenta adulationis procella inclinos, quo sponte iam volunt iis vocibus credere, quas solas accipiunt? „ Praesertim nemine ruinam iustitiae, ad quam tantum visimpellit: Nam illi sapientes, quos negotiis adhibent, seu verentur frustra monere, seu medicamentum, quamuis infundat salubritatem, tamen ingratum esse sciunt; his vulneribus non adhibent manum „ aut

tem hæc inuerſa docendi ratio orta ; quo
 ampliora enim iura imperantibus quis adſcri-
 bere poteſt, eo gratiorem apud Principem
 ſe futurum credit, atque inde *omnia principum*
honeſta & inhoneſta laudat.

§. XIV.

„ aut certe vitia diſtinguunt, quibus ſe ipſum Rex ma-
 „ culat, ab iis quibus perdit Rempublicam. Et con-
 „ ſenti utcunque mederi publicis, non reſtitunt Prin-
 „ cipi oculos, quibus ipſe ſuam ſortem & blandientium
 „ fallaciam damnet. Quis familiarium ſapienter Reges
 „ admonuit, ſi auaritate æris infames ſunt, ſi nimio ve-
 „ nationum ſtudio amittunt reipublicæ curam, aut cum
 „ libidinis exemplis inſciant ſæculum, vel inconſultis
 „ amicitis publicam inuidiam concitant ? Laboramus
 „ etiam virtutum nomina his cupiditatibus ſœdare. Cu-
 „ ra futuri, laborum aſſuetudo, comitas, liberalitas ap-
 „ pellantur. Nec vitia illa tantum, ſed etiam leuiora in
 „ his adoleſcunt mendaciis. Imo cum recte quid ſapi-
 „ unt, adeo fictos inueniunt & nimios plauſus, ut ſape
 „ (credite amici) pudore, qui ceteris aberat, onerati
 „ oculi multum mihi tremuerint. Videbam neque pu-
 „ dere iſtos effuſiſſimæ fraudis, neque Principes indigna-
 „ ri, quod ſibi tam proacaciter illuderetur. Quantum a
 „ comœdia diſtat hic ludus ; cum utrobique in os laudes
 „ quos apud te proteruo contemptu tanquam vanos aut pu-
 „ eriliſter captos derides ? Quod niſi maiorem regibus ge-
 „ nium, quam qui populum informat, Diſi dediffent,
 „ quotuſque ex his plagis euaderet, quæ vel ipſa
 „ conſuetudine placent, quia naſcentium cunas circum-
 „ dant, nec eas meminerunt ſibi poni ? ſed neque his
 „ periculis ſoli Reges inſeſti ſunt ; plerique regiis malis
 „ in priuata fortuna laboramus. Reges ſumus ſupplici-
 „ bus, ruriusque Rex nobis, in cuius eſt manu, quod
 „ petimus. Hunc tentamus blanditiis, hunc illa vani-
 „ tate conficimus ; Vltro amantem tela quibus percelli
Boehmeri Luſ Publ.   S   „ Re

§. XIV. Neque vero asseri potest, hanc doctrinam esse *periculosam* (p) statui Reipubl.; nam & veritati suus dandus in Republ. locus, nec eo ipso subditis abiudicamus *patientiam*, quo imperantium iura suis includimus cancellis.

§. XV. E contrario a fortiori defendi potest vergere doctrinam contrariam in summum reipubl. præiudicium. Si enim Principi talem *illimitatam* adscribimus *potestatem*, putant se omnia iuste agere, se plane nullis limitibus *circumscriptam* habere *potestatem*,

---

„Reges solent. Qui vero hoc adulandi studium damnant, tales limites imperantibus suis præscribunt, quos ius naturæ postulat. Non possum facere, quin adulatoribus exemplum *Heluidii Prisci* opponam, de quo *EPICURVS lib. I. diss. c. 1.* ita: cum præmississet ad eum *Vespasianus*, ne *ingrederetur senatum*; respondit: *penes te est, ne me senatorem patiaris*; quamdiu vero sum, oportet me eo ingredi. *Eslo, sed cum ingressus fueris, ait Domitianus, taceas. H. ne me roga, & tacebo. D. sed me oportet rogare. H. & me dicere, quod videtur iustum. D. sed si dixeris, te occidam. H. quando ergo tibi dixi, me esse immortalem?*

p) Concedo, hanc doctrinam inimicam esse *dominatvi & tyranidi*; ast huic non scribo leges, sed Reipubl. secundum leges naturæ consideratæ. Neque vero quis mihi hoc ipso imputabit, quod methodo *Platonica* mihi in idea fingam *republicam*, qualis non datur; id ipsum enim ex hactenus adductis concludi nequit. Explico iura naturæ publica, non mala publica, neque tamen his, si eueniant, suos denego effectus, interim in fundamentis ab his abstinendum duxi, simulque credidi, totum hoc caput potius referendum esse ad doctrinam de *obligatione subditorum*.

tem, (q) ex qua doctrina tot publicæ calamitates oriuntur.

s. XVI.

q) Imperantes omnia sibi licere existimant, quæ suo palato grata esse sentiunt, quia eo magis affectibus indulgent, quo minus pœnam aliquam humanam vel reluctantiam timere debent, sed libere agunt & suarum actionum soli sunt iudices. Rarius hi, qui ferocius agunt, ad officium & sanam mentem redeunt, nisi forsitan Dei iudicio per calamitates & ægritudinem corporis in se descendere cogantur, exemplo Tulli Hostilii, de quo LIVIUS lib. 1. c. 31. ita: *Ipsè (Tullus) longinquo morbo est implicatus, tunc adeo fracti simul cum corpore sunt spiritus illi feroces, ut qui nihil ante ratus esset minus regium, quam sacris dedere animum, repente omnibus magnis parvisque superstitionibus obnoxius degeret, religionibus etiam populum impleret vulgo iam homines unam opem ægris corporibus relictam, si pax veniaque ab Diis impetrata esset, credebant.* Privati ut plurimum affectus suos suppressere debent, & quidem metu pœnæ, qui a Principe abest. Eo prioniores itaque sunt in omnia mala, quo magis hæc legitinantur sub specie iuris alicuius, quia licet per se libere ad talia inclinent, tamen ambitionis ratio facit, ut eo citius talia agant, quando habent *prætextum iuris*, a quo abstinuissent, si iniquitas illis ob oculos posita fuisset. Si ambitioni indulget, iura sua exinde diiudicabit. Si avaritiæ, subditorum opes ad se rapiet, eos servos esse credet. Si *luxuriosus*, & tunc luxuriæ iura sua accommodabit. Quæ vero inde calamitates publicæ? Germania in provinciam esset redacta, si barbari, inquit FLORVS lib. 4. c. 12. n. 22. *tam nostra vitia quam imperia ferre potuissent.* Idem de Britannis asserit TACITVS in Agric. c. 13. *Ipsi Britanni delectum & tributa & iniuncta imperii munera impigre obeunt, si iniuria ab sint, has ægre tolerant.* Porro de Frisiis id lib. 4. annal. c. 74. notanter ait: *Frisii pacem exuere, nostra magis avaritia, quam obsequii impatientes.* Denique quando Do-

§. XVI. Et cum tam ampliffimam potestatem non adscribant imperantibus in aliis republ. formis, (r) inconueniens foret, soli Monarchiæ *illimitatam potestatem* adscribere velle.

§. XVII.

ctores tam illimitatam potestatem principi tribuunt, haud memores sunt, sibi cum eiusmodi personis rem esse, quæ hac doctrina abuti ordinarie solent. Depingam hoc verbis CAESARINI FVRSSTENERI, qui de *suprematu* c. II. *inf.* ita ait: „Imperia ergo Hobbesiana neque apud „moratiores gentes neque apud Barbaros extare arbitror, neque possibilia neque optanda censeo, nisi illi, „penes quos summa rerum esse debet, angelicis virtutibus polleant; tandiu enim homines retinendam iudicabunt propriam voluntatem, suæque salutis, prout „optimum videbitur, consulent, quamdiu de Rectorum summa sapientia & potentia persuasi non erunt, „quod ad perfectam voluntatis resignationem necesse „esse. Locum ergo demonstrationes Hobbesianæ in ea „tantum Republica habent, cuius Rex Deus est, cui soli tuto per omnia confidi potest. Idem confirmat AVTOR du gouvernement civil. aiens: *la Monarchie absolue, qui semble estre considerée par quelques vns comme les seul gouvernement, qui doi-ve avoir lieu dans le monde, est, a vray dire, incompatible avec la société civile, & ne peut nullement estre reputée vne forme de gouvernement civil, quod de regulari & sana republ. intelligendum esse credo.*

*) Differentiæ rationem quidam exinde petunt, quod Regnum omne sit imperium herile, imperans dominus & subditi *serui* quemadmodum hoc sensu Romani Porfennæ obiciebant, *non in regno populum Romanum, sed in libertate esse.* LIVIVS lib. II. c. 15. Verum hoc petit id, quod est in principio. Salomonis imperium certe non erat herile; quod autem regna degenerent in conditio-

§. XVII. Facile autem euitabimus obiectionem HOBBSII, quam habet *tr. de ciue c. VI. §. 18.* quod scilicet, si potestas imperantium limitaretur, (s) necesse esset, vt id fieret

tionem herilem, sit *ex accidenti*. Fatetur ipse HOBBS *tr. de ciue c. 10. §. 8.* libertatem singulorum non minorem esse sub Monarchia, quam sub populo, quæ si de eo, quod fieri debebat, capiuntur, bene sese habent, si vero de *praxi communi*, dubia sunt. Nam non raro idem vitium, quod in *illimitata potestate* vnus deprehenditur, in populari quoque deprehendimus. Eleganter LIVIUS *lib. XXIV. c. 25.* plebis mores depingit. *Hæc natura, inquit, multitudinis est, aut seruit humiliter, aut superbe dominatur, libertatem, quæ media est, nec spernere modice, nec habere sciunt: & non ferme desunt irarum indulgentes ministri, qui auidos & intemperantes plebeiorum animos ad sanguinem & cædēs irriterent.* Sicuti vero hæc in multitudine indomita omnes reprobant, non pro iure vero habent, ita nefas foret, ad iura imperantium talia proprie referre.

*) Tota vis argumenti dependet ex illustratione eius, quid sit limites ponere. Scilicet denotat potestatem alicuius ita circumscribere & restringere, ne nimium possit excedere. Sic potestas dominorum in seruos constricta est ex constitutione ANTONINI PII in §. 2. *de his qui sui vel alii sunt.* Restringitur autem potestas alicuius vel lege vel pacto, eoque vel expresso vel tacito; illa vel naturali vel ciuili seu humana. Vtroque modo limites recipit potestas regia: (I.) pacto cum subditis inito, quo pertinent leges fundamentales, quibus sæpe imperans promittere debet, quid facere non possit, imo & huc pertinet ipsum pactum *pr. meuum*, per quod subditos in suam recepit subiectionem, & eis ipso facto tranquillitatem & securitatem promissit, quo ipso sibi ipsi limites posuit, imponere debuit. Quod pactum licet semper in ipsa

eret a maiori potestate: nam id vtique negari nequit, cum legis naturæ autor eisdem limites ponat. Deinde vero ex nuda promissione & pacto possunt quoque huiusmodi limites oriri, licet paciscentes sint impares.

§. XVIII. Neque iuuant HOBBSIVM dī. Et a S. Scripturæ (t) pro absoluto imperio adducta,

imperii susceptione lateat, tamen quibusdam populis solenne fuit etiam imperantes suos iuramento ad hoc adstringere. De Tartarorum regum renunciatione solenni singularia adducit BODINVS de republ. lib. 1. c. 2. Antiqui reges Francorum iurare debebant hoc modo: *iuro ego per Deum omnipotentem ac promitto, me iuste regnaturum, iudicium, æquitatem ac misericordiam facturum.* BODIN. cit. l. In hac formula illud ipsum promiserunt, quod tacite omnes imperantes in susceptione imperii promittunt. (2.) *Lege non quidem humana sed naturali.* Argumentum Hobbessii tantum ostendit, quod non possit limites accipere ex lege humana proprie dicta, quod concedimus; sed superest *lex naturæ*, a qua limites accipit. Dicis, tales limites desituti sunt obligatione coactiua, ergo inutiles: hoc vero est quod nego. Nam licet illud, quoad subditos, hoc sensu verum sit, vt principis potestatem per resistantiam non possint reducere ad suos limites, tamen quando doctrinam de potestate principis secundum fundamenta iuris examinamus, omnino hi limites ostendunt, quid princeps facere possit, & sic in hac limites tales non sunt dissimulandi, ne principes plane exleges faciamus. Sic quando imperans consulit peritos, an hoc facere possit? iniquum foret, si ex principio de absoluta potestate quis vellet respondere, principem hoc facere posse, quod tamen ex Hobbessianismo fuit.

(t) Adducit (1.) locum *Matth. XXIII. 2.* vbi captat verba: *Omnia itaque, quæcumque dixerint vobis, seruare, Verum*

dusta, inc. XL §. 6. quæ partim de obligatione subditorum ad iniqua etiam ferenda obfrictorum, partim de potestate legitime & intra terminos exercita intelligi possunt, partim etiam aliena sunt.

§. XIX.

Verum hic locus non agit de imperio ciuili, sed tantum de obsequio erga Doctores, quales erant Scribæ & Pharisei. Deinde sub voce, omnia, complectuntur illa, quæ in lege Mosaica erant comprehensa, & ita hæc obedientia erat restricta ad terminos legis Mosaicæ. Neque obstat, quod dicatur, quia sedent super Cathedram Moysis h. e. principis ciuilis, nam cathedra Moysis vel denotat officium Doctoris, qualis etiam fuit Moyses; vel principis seu legislatoris, qualem etiam repræsentauit. Iam ex ipso contextu constat, Phariseos & Scribas cathedram Moysis tanquam doctores non vero tanquam iudices ciuiles, obtinuisse. Posito vero, quod loquatur Christus de imperio ciuili, tamen ex voce Omnia non euincitur absolutum imperium, quia Saluator subiungit statim: sed secundum opera eorum ne agatis. Deinde allegat locum Rom. XIII, 1. ex quo infert, potestates, quæ erant tempore PAULI fuisse approbatas a Deo, omnes autem imperantes eo tempore fuisse absolutos. Verum respondeo: (1.) PAVLVS vnice loquitur de obligatione subditorum, non de illimitata potestate imperantium: (2.) loquitur in thesi de potestate diuinitus ordinata, quæ non alia esse potest, quam quæ ordini Dei inseruit: (3.) non in genere de potestate summa agit, sed etiam de subalterna, quam illimitatam fuisse, nemo asseret. Eundem in sensum accipit locum ad Tit. III, 1. Matth. XXII, 21. Illud vero sane ridiculum est, quod putet, CHRISTVM quoque talem absolutum Repem se gessisse, Matth. XXI, 2. dum præcepit discipulis, vt animam ad se adducerent, quod iure domini siue regis iudeorum fecisse videretur, cum tollere subditis bo-

§. X. X. Neque denique doctrinam delegitima potestate imperantium euertere potest inductio tot exemplorum (u) a Monarchiis absolutis petitorum, cum exempla factum non legitiment, sed tantum ostendant, miseriam fuisse non raro subditorum conditio.

na sit regis absoluti. Quomodo vero in statu humilitatis agere potuit regem? deinde nequidem abstulit a domino inuito, sed commodato sine dubio habuit. Ex V. T. loca quæ allegat, itidem valde contorta sunt, ubi pleraque se resoluunt in obligationem subditorum, de qua hic non est quæstio. Huc pertinet locus *Jos. I. 16. Deut. V. 27.* ubi rursus quoque captat verba: *Omnia, cuncta*, quæ tamen iusta interpretatione adiuuanda sunt, ne ad iniqua trahantur, alioquin enim cum Apostolis potius Deo est obediendum quam hominibus. De iure regio i *Sam. VIII.* quod itidem pro se allegat, supra iam actum.

- u) Video sæpe HOBBSIUM ad mores plerorumque regum prouocare: neque in eo errat, cum supra iam dictum, reges non raro magis afflixisse ipsam Rempubl., quam in alia forma fieri solet. Nemo inter imperantes ad mentem Hobbesii iura imperii sui illimitati tueri rectius videtur, quam Moscouitarum imperator. Ita enim REYNOLD. HEIDENSTEIN lib. I. de bello Muscoute. Muscoute, ait, *leges quibus vtuntur, paucas admodum habent, eamque fere solam, vt principis voluntatem pro lege obseruent, de eo ita illis persuasum est, per principem tanquam interpretem Deum secum coniungi, ac prout de Deo meriti sunt, ita principem vel benignum vel asperum in se esse, itaque voluntati eius non secus ac diuinæ, seu turpia seu honesta, seu mala, seu bona iubeat, omnibus in rebus parendum pro fidei decreto habent, illeque vite & necis omniumque rerum summam in suos potestatem obtinet, vnus omnia rebus summa cum potestate præest, solus om-*

tionem sub Monarchiis, nec tantam inesse regnis excellentiam præ aliis rerum publ. formis, quam sibi fuauiter fingere solent.

§. XX. Cum itaque illi ipsi, qui pro *illimitata potestate* pugnant, concedere necessum habeant, imperantem ligari *lege naturali*, necessario quoque concedere debent, potestatem

---

nia imperia administrat &c. Huiusmodi imperanti non *lex natura*, sed *voluntas* pro lege est. Quid dicam de aliis imperiis? De rege Persarum *PLYTARCHVS ad præfct. indoct.* refert, quod omnes pro seruis habuerit, *excepta sua vxore, cuius maxime debuit esse dominus.* Exempla probant mores, sed ius secundum leges naturæ consideratum non probant. Si excipias regnum *DAVIDIS & SALOMONIS* & nonnullorum aliorum, reliquorum potestas præsertim orientalium plerumque fuit Tyrannica, & inde forsitan euenisse credo, quod quidam inanem crediderint differentiam inter *Tyrannum & regem.* Si causam quæris, quod plerique tam male regnauerint, recte respondent prudentiores, quod obedire & parere antea haud didicerint. Sic enim *Solon* apud *LAERTIVM lib. 1. c. 60.* *Impera, ubi prius didiceris parere. Regi enim cum didiceris, scies regere, & ISOCRATES in Nicocle, ubi didicerint obedire, multo commodius poterunt imperare.* Vnde *PLYTARCHVS* de *Agessila* prædicat, hoc ei profuisse ad rem in republ. bene gerendam, *venisse ad imperium non indoctum sub imperio esse.* Denique & *CICERO lib. 3. de LL.* hoc etiam confirmat aiens: *Qui bene imperat, paruerit aliquando necesse est, & qui modeste parerit, videtur, qui aliquando imperet, dignus esse.* Qui nunquam paruit, nunquam sibi limites præscribi passus est, & ita instar indocti equi postea agit, quod exempla tot tyrannorum doceant.

tem eius esse conclusam intra terminos iuris naturalis, (x) adeoque illa omnia agere non posse, quæ iuri naturæ repugnant.

¶ XXI.

x) Concedit id quoque HOBBS de ciue c. 13. §. 2. quod officii eorum sit, legi naturæ obedire, ex quo recte concludit, salutem subditorum summam debere esse legem. Verum ita illimitata potestas corrumpit, vel saltem ex iniquitate imperantium ortum trahit. Vespasianus inter initia imperii ad obtinendas iniquitates haud obliuiscens erat, donec indulgentia fortunæ & prauis magistris didicit aususque est. TACITVS lib. II. histor. En effigiem genuinam illimitatæ potestatis a prauis magistris & iniquitate depictam! Equidem pergit HOBBS; aliud est ius imperantis, aliud officium eius; illud, quid facere possit, hoc, quid debeat, ostendit. Neque in hoc contradico, sicuti ab initio statim dictum. In eo tamen remanet cardo controuersie, utrum potestas imperantis in doctrina de iure publico sit attemperanda magis ad officium eius, h. e. obligationem, an vero absque obligatione consideranda? Prius utique asserendum: cum enim maneat adhuc vinculum humanitatis inter subditos & imperantem, potestas eius magis consideranda erit secundum obligationem iuris naturæ. Rara quidem hæc virtus imperantium, sed eo magis virgenda, ut non minus homines se, quam hominibus præesse meminerint, id quod in Traiano laudat PLINIUS SECYNDVS in paneg. ab init. Licet vero hæc obligatio interna, & ita a ratione iusti separanda videatur; hæc tamen est alius indolis, ex ipso iure naturæ descendens, & ex accidenti tantum imperfecta. Bene AVTOR tr. du gouvernement ciuil. c. VI. §. 15. philosophatur: *Vn tel homme, quoy qu'il s' appelle Czar ou grand Seigneur, ou de quelque autre manière, qu'on voudra, est aussi bien dans l'estat de nature avec tous ceux, qui sont sous sa domination, qu'il y est avec tout le reste du genre humain.*

§. XXI. Atque in eo nunc concordant apertæ sacræ litteræ, quæ *Deut. XVII, 14. seqq. ius regium* (y) plane diuersum describunt ab illo, quod habetur *1. Sam. VIII.*, cum hic limites potestatis exacte ponantur, ex quibus iudicari possit, an potestas *legitime* exercetur, nec ne?

§. XXII.

y) In *alleg. textu* Moses, quasi e longinquo prævidens quod sibi populus regem sit postulaturus, regulas præscribit, quomodo *iura regia* esse comparata debeant: (1.) non alium esse eligendum, quam quem *Deus electurus sit*. Deus voluit salutem omnium, & imprimis populi Israelitici. Optimum ergo erat, ab eo petere regem, qui prodesse volebat populo. Ceteri reges plerumque per iniquissimas vias thronum occupaverant, & proinde magis tyranni, quam legitimi reges erant, adeoque hoc præcauere voluit Moses (2.) Præcipit, ne eligeretur extraneus, qui populum posset a Deo abducere, sed potius ex populo Israelitico, qui scita, populo Iudaico præscripta, sancte conservaret & in praxin reduceret. Deinde *v. 16.* specialia præcepta, tria vitia, per quæ omnia regna corrumpuntur, respicientia suggeruntur, (α) ne multos aleret equos ad nudam pompam: quo præcauere voluit nimiam potentiam ambitioni obnoxiam. (β) Deinde voluptatem præcauere studuit eo præcepto, ne multas uxores duceret: & denique (γ) auaritiæ obicem posuit eo ipso dum vetuit, ne argenti aurique copiam colligeret multam, optime cognoscens, regum mores corrumpi hisce tribus vitiis, quibus & Salomoneum regnum tandem corruptum est. Subinde *v. 13. seqq.* limites eisdem ponit, quæ omnia simul ad officium regum iudeorum, & eorum potestatem limitatam recte referri possunt.

§. XXII. Hoc intuitu imperantes in sacris dicuntur vicarii Dei, Sap. VI, 5. Ps. LXXXII, 6. imo Dei. Ioh. X, 34. (2)

§. XXIII.

2) Inde etiam recte vocantur patres patriæ, cum, iudice Cyro, nihil inter principem bonum & patrem bonum interfit. XENOPH. lib. 8. de instit. Cyr. ab init. Notabile exemplum est in historia Theodorici Marchionis Brandenb. adducta tom. VIII. obseru. Hall. obs. 16. qui cum a Vandalis, quibus imperitabat, tandem esset deiectus in miseriam, dixisse fertur: *Excitavi ego iram Dei aduersus me, cum imposui nimium operis populo meo, cuius me curatorem, non afflictorem, Deus constituerat.* Longe aliter Dio, qui apud PLVTARCHVM in Dione p. 962. lit. b. tale voluit esse Dionysii regnum, in quo moderatione & iustitia velut parenti præstanda benevole illi subiecti præstarent. Idem PLVTARCHVS tom. 2. Apophthegm. p. 182. lit. c. refert: dicente quodam, omnia honesta & iusta esse regibus, subiecisse Antigonum, omnino, barbarorum quidem regibus, nobis sola honesta pro honestis, sola iusta pro iustis habenda sunt. Tullius de se prouocatione ad ipsum populum facta, apud DIONYSIVM HALICARNASS. lib. IV. p. 239. profitetur, quod versetur in populo non secus ac pater inter filios fuerit. HERODOTVS in Thalia refert. Perlas dixisse, Darium regem, quoniam res omnes quæsiui habebat, & constituit tributum ordinationem, fuisse institorem: Cambysem dominum, quia asper & morosus erat: Cyrum vero patrem, quoniam mitis erat, & omni ratione de iis mereri studebat. Vnde & ERASMVVS de instit. princ. huc respexit aien: Bonus princeps non alio animo debet esse in suos ciues, quam bonus paterfamil. in suos domesticos. Quid enim aliud est regnum, quam magna familia, quid rex, nisi plurimorum pater? & LIBANIVS Orat. 12. idem confirmat, asserens: Oportet regem patri similem esse. Expressius SENECA lib. I. de clement. c. 14. Hoc quod parenti, ait, etiam principi faci-

§. XXIII. Huc quoque redit intentio eorum, qui in ciuitatem coiuere, & obsequium promifere, quod non illimitata, sed ad salutem & tranquillitatem populi *attemperata* (a) potestas esse debeat.

§. XXIV. Generatim autem ex lege naturæ tantum illa imperans potest, quæ non aduerfantur *saluti totius corporis ciuilibis*, (b) iuxta

---

ciendum est, quem appellamus patrem patriæ, non adulatione vana adducti - patrem quidem patriæ appellauimus, ut sciret datam sibi potestatem patriam, quæ est temperatissima, liberis consulens, suaque post illos ponens &c. Hinc

•VIDIVS Augustum eleganter admonet lib. 2. *Trist.*

Tu quoque cum patriæ rector dicare, paterque,
Vtere more Dei, nomen habentis idem.

Propterea huius appellationis honor apud Romanos in magno pretio habitus fuit, ut non quibusuis imperatoribus, sed dignis tantum tribueretur, & quidem publico decreto, ut absoluta virtutis testimonium, teste APPIANO lib. II. de bello ciuili. p. 715.

- a) Apprime SENECA lib. I. de Clement. c. 18. *Ciuium non seruitus, sed tutela principi tradita est. Seruitus illimitata; tutela bene moderatam potestatem supponit.*
- b) Optime CICERO lib. 8. epist. 11. ad Attic. ubi ita: ut gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoria: sic huic moderatori reip. beata ciuium vita proposita est, ut opibus firmi, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit. Huius enim operis maximi inter homines atque optimi illum esse effectorem volo. Expressius vero IDEM lib. I. de Offic. hoc ex doctrina Platonis illustrat, aiens: Omnino, qui reipublicæ præfutari sunt, duo Platonis præcepta teneant, ut quicquid agunt, ad eam referant: obliuiscuntur commodorum suorum; alterum, ut totum corpus reipubl. curent, ne, dum partem aliquam tumentur, reliqua deserant.

c) Equi-

ta vulgatum: *Salus populi suprema lex esto.* Quæ autem huic aduersantur, ad illa agenda ius nullum habet.

§. XXV. In quo autem *salus reipubl.* sita sit, de eo quidem naturaliter ipsi imperantes iudicant, interim tamen iudicium ita comparatum esse debet, vt non primario priuata commoda quærant, sed vt toti reipubl. quoque bene sit, (c) in cuius gratiam imperium exercent.

§. XXVI.

c) Equidem omnes homines ita comparati sunt, vt priuata querant utilitatem: quid ergo mirandum, si etiam in imperante valeat illud *TACITI: Priuata cuique simulatio, vile decus publicum?* Ast hoc si admittimus, non potest non respublica pessime se habere. Nam; (1.) vt ait *LIVIUS lib. 20. priuata res semper offecere officientque publicis consiliis,* & proinde recte monet *CLAUDIANVS in Honor.*

Consule cunctis,

Non tibi; nec tua te moueant, sed publica vota.

PLVTARCHVS in Galba p. 1062. idem exemplo confirmat: At Galba præ se tulerat, semper reipubl. se priuatis anteferre rationibus suis. Non itaque exemplis, sed legibus iudicandum erit. (2.) Possunt homines, qui aliis speciatim *iure perfecto* non sunt obligati, interessa proprium sequi, vt aliis iniuriam non faciant; principes vero sunt peculiariter per pactum, & ita *lege naturali* obligati, vt *communis utilitatis* rationem habeant, adeoque illam negligere nequeunt. Hoc intuitu *HADRIANUS* sæpe in senatu dixit: *ita se reipublicam gesturum, ut sciret populi rem esse, non propriam.* *SPARTIANVS in Hadr. c. 8.* Denique (3.) licet nulla respubl. sit, in qua priuata commoda cessent, ad minimum tamen hoc quoque curandum, ne cura salutis publicæ plane abici-

ciar.

§. XXVI. Cum autem *salus populi in eo consistat*, vt possint ducere vitam tranquil-
lam & beatam, hinc (I.) imperanti commen-
data esse debet cura circa *disciplinam publicam*,
(d) vt *bonis moribus imbuantur*, & apti red-
dantur ad vitam ciuilem.

§. XXVII.

ciantur. Nam est non modo eius, qui *sciis & ciuibus*,
sed etiam qui *seruis*, qui multis *pecudibus praesit eorum*,
quibus praesit, commodis *utilitatisque seruire*, vt ait CI-
CERO lib. I. ad Q. frat. epist. I. Dum publico beneest,
imperans quoque felix est, contra si patitur publicum,
imperans quoque patitur. Hoc optime praevuidit SALO-
MO, & hunc in finem in regni sui primordiis preces v-
nice ad Deum fudit, vt ipsius gratia populum sibi com-
missum regere posset sapientia & singulari cura, 1. Reg.
III, 7. seqq.

(d) Curam circa disciplinam eo magis sibi princeps vindi-
cabit, quo ineptiores plerumque homines sunt ad vitam
ciuilem. THEODOSIVS & VALENTINIANVS in
epist. ad Cyrillum, a RICHERIO lib. 1. hist. concil. gen.
s. VII. r. 2. relati hanc rem sibi curae cordique esse tes-
tantur. In omnibus fere, aiunt, *subditorum nostrorum*
commodo intenti, vnum hoc perpetuo *virgemus*, contendi-
musque *sedulo*, vt pie religioseque *privatim viuant omnes*,
& vt *pious decet in republica versentur vniuersi*. Hinc est
cura circa Scholas, Ecclesias, inspectio in eos, qui Ec-
clesiis praesunt, & ex hac cura seu *obligatione iura plura*
nascuntur suo loco plenius tradenda. Quocirca prohi-
bere & impedire illa debet, quibus mores corrumpi pos-
sunt; multum enim in bene formatis moribus ciuium in-
tum esse constat. In hunc finem in pluribus rebus publ-
censura morum introducta est, maxime in iis *nauis neces-*
saria, qui poenis nequeunt euelli, & tamen *velut diutinis*
morbis agra corpora ex sese gignunt, vt ait LIVIVS lib.
XXIV. s. 12. De Ageilaio, refert XENOPHON. in
Orat.

Orat. de illo p. m. 668. quod Græciam tunc demum potenter fore existimauerit, si Græci frugi essent. PLAVT. in Pers. Act. IV. Sc. 4. Si incolæ bene morati sunt, pulchre munitum (oppidum) arbitror. Eundem in sentium Mæcenas ad Augustum apud DIONEM lib. 55. differuit: Neque timueis, ne quis bene educatus institutusque consilium conuellendi status publici sit initurus, quinimo id a nulla disciplina formatis & a flagitiosis timendum est. Hi enim facillime eo adducuntur, ut turpissima & pessima quæque in se & alios statuunt. Cum itaque ab integra educatione puerorum salus reip. dependeat, inuat imprimis exemplo integræ vitæ illos docere, quod Lacædemoniū obseruasse leguntur apud XENOPHON. de republ. Spartan. Lacædemoniū, ait, vitæ inculpatæ exemplo pueros suos docebant: quod in seqq. declarat. Ab hac cura singulari circa disciplinam & mores subditorum laudat XENOPHON lib. I. Cyropæd. p. 3. lit. c. leges Perlicas, aieni: „ Legum Perlicarum principalis cura esse videtur, id est „ ficere, quod bono publico maxime conducatur. Non „ enim inde faciunt initium, vnde quam plurimis inciu- „ uitatibus leges exordiuntur. Nam pleræque ciuitates „ cuius educandi liberos suos, qua ipsa visum ratione „ fuerit, potestatem faciunt, atque ipsis etiam prouecti- „ oribus viuere sui ex animi sententia permittunt. De- „ inde edicunt, ne quis clepat, ne rapiat, ne per vim „ domum in aliquam irrumpat, ne quem per iniuriam „ puliet, adulterium ne committat, magistratus impe- „ rio parere ne detrectet, atque his itidem alia consimi- „ lia. Quod si quis horum aliquid transgrediatur, pœ- „ næ propositæ sunt. At vero Perlicæ leges hoc ante- „ vertentes primum procurant, ne prius eiusmodi ci- „ ves sint, qui prauis alicuius fœdiue facinoris libidine „ ducantur. Atque hoc huiusmodi quadam ratione „ procurant. Est apud eos forum, quod liberum vo- „ cant, in quo quum regia, tum curiæ magistratum ce- „ teræ sunt exstructæ. Hinc & res venales, & nundi- „ natores, & clamores horum ac insolentiæ alium in lo- „ cum reiectæ sunt, ne horum turbulenta confusio cum „ de-

„ decoro illorum ordine , qui sunt instituendi , permi-
 „ sceatur. Forum hoc ad curias situm , quatuor in par-
 „ tes est diuisum. Earum prima pueris est attributa , pu-
 „ beribus altera , tertia plenam adeptis ætatem viris ,
 „ quarta militares annos egressis. Et ex lege singuli suis
 „ in locis adsunt , pueri quidem , & ætatis maturæ viri ,
 „ primo diluculo : Seniores vero vbique commodum est
 „ extra statos dies , quibus oportet eos adesse. Puberes
 „ etiam propter curias cum armis gymniciis exilibusue
 „ dormiunt , maritis exceptis , quorum præsentia ne
 „ quidem requiritur , nisi denuntiatum fuerit , vt adsint ,
 „ nec honestum , hos abesse sæpius. Harum partium
 „ cuique duodecim sunt præsidēs , quod Perlarum natio
 „ totidem in tribus sit distincta. Præfunt autem pu-
 „ eris delecti quidam ex Senioribus , qui eos effectui
 „ quam optimos videantur. Ephebis item de virorum
 „ ætatis integræ numero lecti quidam , qui hos reddituri
 „ optimos existimentur. Viris etiam maturæ iam ætatis
 „ præficiuntur , qui tales reddituri putentur , vt potissi-
 „ mum sibi præscripta , & a magistratu summo imperata
 „ præsent. Ne senioribus quidem sui præfecti desunt ,
 „ quippe quod his etiam qui præfint , deligantur , vt &
 „ ipsi officium faciant. Ita nos etiam illa commemora-
 „ bimus , quæ cuilibet ætati præstanda legum ex præ-
 „ scripto sunt , vt , qua cura studioque efficiant , quo
 „ ciues optimi sint , magis etiam pateat. Pueri ergo ma-
 „ gistrorum domos frequentando in discenda iustitia ver-
 „ santur , & aiunt , ad hoc se non aliter itare , atque so-
 „ leant apud nos , qui literis operam daturi sunt. Ho-
 „ rum autem præsidēs maximam diei partem iure dicen-
 „ do conterunt. Nam & inter hos pueros nihilominus
 „ ac inter viros , mutæ criminum accusationes existunt
 „ furti , rapinæ , vis illatæ , doli , conuitii & aliorum ,
 „ quæ accusari solent. In illos autem , quos intelligunt
 „ talis alicuius iniuriæ reos , animaduertunt. Eos eti-
 „ am plectunt , quos per iniuriam accusare comperiunt ,
 „ iudicem vero dant de illo quoque crimine , propter
 „ quod inter homines odia mutua potissimum existunt

§. XXVII. (II.) Facultates ciuium magis
promouendæ, (e) quam diminuendæ, &
omni

„ quum postulationes in iudiciis de eo minime han, nem-
 „ pe de ingratitude. Itaque si quem intellexerint
 „ gratiam non referre, quum possit, in eum etiam val-
 „ de animaduertunt. Nam ingratos homines imprimis
 „ nulla Deorum cura, nulla parentum patriæ amicorum
 „ adfici arbitrantur. Quia & impudentia potissimum
 „ ingratitude comitari creditur, quod hæc una om-
 „ nium esse maxima dux ad turpissima quæque videatur.
 „ Præterea pueros ad temperantiam condocesciunt.
 „ Plurimum vero ad hanc discendam confert, quod ip-
 „ sos etiam seniores toto die temperantes ac moderate vi-
 „ tam agere vident. Addunt præcepta de præstanda ma-
 „ gistratibus obedientia, quam ad rem multum confert,
 „ quod & seniores enixe vident magistratibus obtempe-
 „ re. Docent eos & ventris ac potus abstinentiam, nec
 „ parum ad hoc adfert adiumenti, tum quod seniores
 „ quoque prius ventris causa discedere vident, quam suis
 „ a præsidibus dimittantur, tum etiam, quod apud ma-
 „ trem pueri non pascuntur, sed apud magistrum, post-
 „ quam id præsidis eis significant. Adferunt autem do-
 „ mo panes quidam ad cibum, nasturtium vero ad oblo-
 „ nium, itemque ampullum, vt si quis sitiat, e præter-
 „ fluente hauriat. Ad hæc arcum tendere, sagittis &
 „ iaculis ferire discunt. Exercent autem in his se pue-
 „ ri vique ad sextum septimumue ac decimum ætatis an-
 „ num, a quo iam tempore ad ephebos abeunt, qui hoc
 „ rursum modo viuunt. Decem annis postquam e pu-
 „ eris excesserunt, ad curias somnum capiunt, vt di-
 „ ctum est, quum ciuitatis custodiendæ tum exercendæ
 „ temperantiæ gratia: nam hæc potissimum ætatis requi-
 „ rere curam videtur. Idem interdum quoque magistra-
 „ tibus vtendos se præbent, si qua in re ipiorum opera
 „ publica desideretur. &c.

e) Recte DION. HALICARNASS. lib. 2 H. R. censet,
omni

omni studio curandum, vt semina odii & discordiarum tollantur. (f)

§. XXVIII. (III.) Ab externis hostium insultibus legitime sunt defendendi: interim pax, quantum fieri potest, magis seruanda, quam tot subditorum sanguine paranda. (g)

§. XXIX. (IV.) Permittendum, vt subditi innoxia vtantur & fruantur libertate, (h) quantum salus publica hoc permittit.

§. XXX.

omnem ciuitatem, quæ ex multis familiis constat, tunc florere, cum priuatorum res florent, & contra magnis temporibus statibus agitari, cum res vniuscuiusque priuati se male habent.

f) Hoc inprimis in legibus attendendum. Tyrannorum est, nutrire odia ciuium, ne possint contra eos conspirare. De Iuliano refert AMMIANVS MARCELLINVS lib. 22. c. 7. quod studio dissensiones Christianorum auerit, quod ideo, ait, agebat obstinate, dissensiones augente licentia, ne timeret vnanimantem postea plebem.

g) De hoc dicetur plenius capite seqq.

b) Hoc etiam agnoscit HOBBS de ciue c. 13. §. 6. ne scilicet plane in feruilem detrudantur conditionem. Ducuntur & trahuntur homines ordinarie ad aliquam libertatem, quam si in totum amittunt per tot legum restrictiones, maximis obnoxia est periculis republ. Nitimur omnes in vetitum. *Malum ergo est habere principem, sub quo nihil vlli liceat, peius tamen eum, sub quo omnia omnibus.* DIO in Nerua lib. 68. Miserrima erat populi Iudaici conditio sub Ægyptiorum regibus, sub quibus durissime premebantur, qui proinde in reprobum sensum dati iustissimas dabant pœnas. Huc pertinet etiam ambitiosa responsio Ieroboami ad populum Iudaicum 1. Reg. XII, 4. seqq. ex qua sane insignis imprudentia elucis-

§. XXX. (V.) Non est extendendum imperium ad illa, quæ imperium non recipiunt, quæ magis suadenda (i) quam imperanda.

§. XXXI. Præterea etiam restringi potest potestas imperantis per pacta (k) inita cum subditis, tempore delati imperii, ad quæ seruanda obligantur ex lege naturæ. Hinc origo *legum fundamentalium* (l).

§. XXXII.

cefcit. Optime *SENECA lib. 1. de clement. c. 24. remissus imperanti melius paretur. E contrario nulla vis imperii tanta est, quæ premente metu, possit esse diuturna, ut ait CICERO lib. 2. Offic.*

i) De hoc agetur *cap. 10.*

k) Ægre hæc admittit *HOBBS*, putans, principem non obligari posse, cum non adfit cui obligetur; populum enim, statim ac se potestati imperantis subiicit, definire esse *personam moralem* ait. Verum, definit quidem populus esse *libera persona inter gentes*, cum e statu naturali in *ciuilem* transeat, sed inde non sequitur, populum ita fieri *non ens*, vti serui apud Romanos: manet populus *persona moralis* intuitu imperantis, sed intuitu aliarum gentium princeps populum & totam rempubl. representat. Sicuti vero in priuatis promissionibus, ita quoque huiusmodi pactis tacita semper subest conditio *rebus sic stantibus. Omnia esse debent eadem*, inquit *SENECA lib. IV. de benef. c. 35. quæ fuerant cum promitterem, ut promittentis fidem teneas. conf. ID. cit. l. n. 39.*

l) Ex his pactis originem trahunt *leges rerumpubl. fundamentales*, ex quibus deinceps *construitur ius publicum particulare*, quod proinde in eis quoque rebuspubl. eo magis excoli solet, vbi huiusmodi *leges plurimæ* occurrunt, vti Germani suo exemplo testantur. Hæc vbi deficient, solum *ius publicum vniuersale* negotia publica dirigit.

m) Non

§. XXXII. Ex his pactis fundamentalibus oritur *obligatio*, vt secundum illa imperans regimen instituat, quamuis subditis exinde nullum ius nascatur, exigendi *perfecte* (m) id a principe, si contra faciat.

§. XXXIII. Neque effectus *nullitatis* semper sequi potest, quia annullandi ius subditis non est relictum, (n) quamuis successor illud recte pro nullo declarare possit, tanquam contra leges actum, siue clausula annullatoria sit adiecta, siue non.

§. XXXIV. Non tantum autem illa ad leges fundamentales referenda, quæ *expresso* pacto stabilita, in scriptis conseruantur; sed etiam quæ antiquitus constituta per *traditionem constantem* (o) ad posteros translata, & Vsu con-

m) Non itaque cum nonnullis infèrendum, ac si imperans contra pacta agens suo imperio cadat, neque enim est, qui eum priuare possit imperio. Neque potest a subditis adigi, vt pactum seruet, sed si frangat fidem, præter tolerantiam subditis nihil superest.

n) Patet hoc per se ex defectu iuris resistendi. Aliud in *federe systematico*, vbi superest æqualitas inter confœderatos, & ita quoque *ius resistendi*.

o) Sicuti lex quælibet, ita pactum quoque ad sui naturam non præcise requirit *scripturam*. Sufficit, si aliter de eo constet, quamuis securior modus pacta seu leges fundamentales conseruandi *scriptura* sit, præsertim si pacta perpetuum sint habitura valorem, vt leges fundamentales. Inter illos modos *memoriam antiquorum institutorum conseruanti* est quoque *traditio* constans, si quasi de manu in manum illa a maioribus posteris tradita fuere, qualis modus tunc præsertim obtinere debuit, vbi nul-

constanti obseruata fuere, licet *certa scriptura* non constent.

§. XXXVI. Quin etiam nonnulli sunt, qui putant, per *pacta tacita* cum subditis inita posse instituta quædam determinari in republ., quæ inde colligunt, si per *longam obser-*
ser-

lus adhuc scripturæ vsus fuit, quem demum tempore Mosis cœnisse multi arbitrantur. Apud Germanos antiquos ferius eundem inuauisse constat, atque adeo hi leges scriptas haud agnouerunt, sed ad exemplum Lacedæmoniorum magis ea, quæ pro legibus obseruabant, memoriæ *per carmina* mandabant, donec, cognito vsu scripturæ, leges quædam scriberentur, quo ipso tamen omnia vetera instituta in scripturam haud fuerunt redacta, sed potius *continuata traditione* in posteros deriuata, tum quæ priuata, tum quæ publica negotia respexere. Inde RADEVICYS lib. I. de *gest. Frider. c. 16.* ait: *Duo sunt, quibus nostrum regi debet imperium: leges sancte imperatorum, & vsus prædecessorum & patrum nostrorum.* Atque huiusmodi leges publicas *traditæ* adhuc hodie in nostro imperio deprehendere licet, & quamuis alii pactum *tacitum* hic supponere malint, tamen iuxta indolem reipubl. antiquæ Germaniæ conuenientius uideret, *institutum expressum* ibid. supponere, licet de modo & autore seu prima origine non semper constet; ipsa uero traditio antiqua non est modus leges eiusmodi publicas introducendi, sed *medium* tantum aliquod easdem conseruandi. Vocari alias solet, *das alte Herkommen*, uel etiam *das Reichsberkommen*. Vnde etiam uulgo *obseruantia* nomine venit. Rectius *traditionis* uoce utitur CAROL. IV. in *A. B. c. 28. §. 5.* his uerbis: *Ex clarissimis relationibus & traditionibus antiquorum illud a tempore, cuius contrarii iam non habetur memoria, per eos qui præcesserunt feliciter, esse iugiter obseruatum.* vid. *diff.*

servantiam aliquid diu eodem semper modo obtinuit, de quo tamen merito dubito. (p)

PAR-

diff. de i. serv. ecc. es. & i. serv. praelimin. ad Petrum de Marca de Concord. Sacerd. & Imp.

p) Equidem illud non nego, posse etiam imperantem tacite suum consensum ipso facto declarare; an vero ex constanti obseruantia & exercitio se ipsum adstringere voluisse credendus sit, ad hæc vel illa negotia eodem modo in posterum exercenda, illud ipsum est, de quo merito dubito. Omnia, quæ imperans in republ. respectu suorum subditorum agit, ex mera libertate vel iure imperii agit. Nec credendum est, quod se facile ad certa instituta proprio Marte alligare voluerit, id quod communiter inclinationi eorum, qui imperant, adueriatur. *Prudentia regule* quandoque a principe prudente postulant, vt se ad mores subditorum suorum accomodat, quo magis amorem populi cui præficitur, sibi conciliet, atque adeo instituta ab antecessoribus recepta continuet. Animos Parthorum a se alienauit Vónones, quod, repudiatis patriis moribus, secundum Romanos viueret, diuersus a maiorum institutis, raro venatu, segni equorum cura; quotiens per urbem incederet, læticia gestamine, fastuque erga patrias epulas. Inuidebantur & Græci comites ac vilissima utensilium anulo clausa, sed prompti aditus, obuia comitas, ignotæ Parthis virtutes, noua vitia, & quia ipsorum moribus aliena, perinde odium prauis & honestis. *TACIT. lib. 2. annal. ab init.* Neutiquam tamen ex iustitiæ regulis ad hoc ipsum obstrictus erit, nec statim ex hoc vel illo ordine, ex libertate mera recepto & instituto, imperans se subditis obligasse dici potest. *Liquor vero de meris subditis*: alias sicuti in aliis collectionibus hominum, ita quoque inter eos, qui nexu systematico vel expresso vel tacito continentur, ex diuturna & constanti obseruantia ius nasci posse, periuasissimum habeo.

num habeo.